

Politikai
röpiratok.

86.

-86-

1976

1994

1999-07-07

- 1.) 001 0006 579 899 0
- 2.) 001 0006 579 905
- 3.) 001 0006579 349
- 4.) 001 0006 578 922
- 5.) 001 0006 579 912
- 6.) 001 0006 578 540

658 - 663

1. Beszéd, melyet Sándor Zoltán unoka királyi alkalmasságokért. 1840.
2. Honi városainak befolyásáról nemzetünk kifejlődéséről és a jövőre nézve. Heltényi János. 1841.
3. Négyedik magyar katonai akadémia alapításáról kiva-
a második aligazgató által. 1842. Heltényi János.
4. Pesti formadalm. Piszánszky Ákos. 1848.
5. Ursprung der gegenwärtigen ungarischen Krone. BAN
aus ungedruckten Memoiren eines Leuten. 1860.
6. Gyerekek kéne. 1874.

JM

F

mi

10

107

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

80.
BESZÉDEK,

86
658
MELYEK

HITES ÜGYVÉD

SZÜCS ISTVÁN

ÚRNAK,

A'

DEBRECZENI REF. COLLEGIUMI

JOGTANTÓI SZÉKBE

LETT

INNEPÉLYES BEIGTATÁSA

ALKALMÁVAL,

UGYAN AZON FŐISKOLA' IMÁDSÁGHÁZÁBAN

MDCCCXLI.

November 8-dikán

TARTATTAK.

DEBRECZENBEN,

NYOMTATTATOTT TÓTH LAJOS ÁLTAL.

1840.

Lib 742 00575/107

Notre but est simple, mais il a sa grandeur dans sa simplicité.

MATTER.

Nemzeti fény a' cél. Hogy elérd, forj' egybe magyar nép!

KÖLCSEY.

Méltóságos Báró, Királyi tábla Báró, Császári Királyi Kamorás, Fő-Ispáni Helyettes, Segéd Fő-Curátor Úr, Nagyságos Uram!

Főtiszteletű Egyházi Kerület!

Helybeli Nagytiszteletű, Tekintetes Egyházi Elöljáróság,

Kegyes Uraim!

Nagytiszteletű Tekintetes Professori kar!

Tanuló nemes Ifjúság!

Minden rendű telyes czímű Halgatóim!

Egy fényes közönségnek, — e' Főtiszteletű Egyház-Kerületnek, 's helybeli Nagytiszteletű Egyházi Elöljáróságnak összepontosult kegyes bizodalma szólita elő engem a' hivatások' egyik legszebb, de legnehezebb pályájára. — Egy nem elvont elméletű, de közéletbe ható, 's éppen ezért a' bíraló nagy közönség' szigorú ellenőrsége alatt álló tudomány, a' legsúlyosb körülmények között tüzetek tárgyául munkás foglalkozásomnak. Hatáskör van mérve előmbé, mellytől nemzedékek' böl dog- vagy böl dogtalansága vagyon felfüggesztve. Álláspont van kimutatva, hol közösen folynak egybe Fejdelem-, Haza-Nemzet- 's vallásirántilegszentebb szolgálatok. Lehete-é azért váratlan előttem, lehete-é nem óhajtott, megnyílt pályám' kezdetén illy népes gyülekezet' fényes koszorúját üdvözölhetni? Kit köz akarat, köz szolgálatra hívott fel, az már kezdetben is méltójoggal számolhat a' nagy közönség' feszült figyelmére. 'S ez mi lélek emelő, a' tiszta szándékúnak! Mert nem is mindegy az, 's van különbség a' között, ha a' szónok csak rideg falaknak, nyom, és siker nélkül zengi szavait, 's a' között, ha felfigyelő, mivel hallgatók lehetnek tanúi az ált' melegült kebel tisztán hevülő érzelmeinek.

Gondviselés akará, hogy 1840-dik év legyen kezdete oktatói igen diszes állásomnak. Gondviselés akará, hogy olly évre essék megkezdése fontos pályámnak, melly valamint históriai fontossággal bir Európa' év könyveiben; — úgy hazánkban is alkotott törvények' tekintetéből korszakot képez. Ki nem forgatta közülünk jelen évi törvény-cikkelyinket? ki ne tekintené azokat úgy, mint tanúit egy ébredő nemzet' korszerű haladásának, egy bizodalmosan várt nemzeti szebb jövőndő' telyesedésbe ment reményjének? A' jelen idő ismeretes bélyege: haladás, és emberiség van azokra ütve. E' hazát, ez egyetlen egyet, Fejedelem', 's honfiak' dicsőségére, a' szabad 's önálló alkotvány' rendülete, 's bontakozása nélkül magasbra vezetni — emelni a' honi nyelv' virágzását, mint zálogát 's biztosítékát a' nemzeti fenmaradhatásnak, — lehető legtöbbeket vonni bé a' polgári állomány' nagy és szent köz érdekébe, — mindenki sajátját szentnek tartva, minél többeknek nyitni utat az anyagi jóllét' eszközölhetésére, — javítani az adózó nép' sorsát, nem csak anyagilag, de hogy jövőndője annál szebb legyen, őt erkölcsiobb helyzetre is segíteni, — az igazság' kiszolgáltatását gyorsabbá, hatékonyabbá, 's olcsóbbá tenni, — lehetőséget nyújtani előteremtésére az ipar, kereskedés 's gyorsközlekedési eszközöknek, — 's e' végre nemes lelkű áldozatokat is nem sajnálni, — 's hol a' nagy cél' elérésére elkülönzött erők nem elégségesek, ottan köz intézeteket törvényes kedvezések által is központosítani: — Ezek azon felséges eszmék, mikbe összevonul legújabb törvénycikkelyeinknek terjedelmessége. —

Voltak-e ezen eszmék élők, előbbi törvényhozásunknál, 's ha nem, vagy nem olly mértékben mint ma, miért nem valának? mi egybefüggésben legyenek ujonnan alkototttörvényeink az ezeket megelőzőkkel? 's mi viszonyban álljanak azok régibb intézkedéseivel polgári állományunknak? 's mi legyen nagy szerű jövőndővel terhes jelenünknek múltakéhoz hasonlítva képe? ezeknek fejtegetése úgy hiszem nem érdektelen a' gondolkozni szerető fő előtt, 's épen azért, nem teéndek, — úgy vélem — háládatlan munkát, ha a' tisztelt közönség' kegyes türodelmének bizodalmas reményében ez órát a' közel érintett tárgy körüli vizsgálódásra szentelendem. —

Egy futó visszapillantás céloimhoz képest szükséges öseinktől reánk maradt alkotványunk' eredetére, 's annak időnként a' mai korig lett kifejlésére, mivel a' különböző néposztályok' egymáshozí viszonyait illetőleg, 's a' hon' különböző lakói' érdekének tekinteté-

ből, csak a' történetek' hosszú sorában lehet egybefüggő gondolatot látni — 's azoknak csak huzamos folyamok bir a' jog-philosoph előtt értelemmel. Elösmérem ugyan, hogy midön hazám régi alkotványát, 's ennek hajdani polgári szerkezetét 's intézkedését vizsgálom; ez által olly tömkelegbe hocsátkozom, melly telve van ténnyakkal, megnyugtatásomra szolgál azonban annak érzete, hogy kezemben tartom a' fonal' végét 's így biztosan fogok haladni.

A' mai kor általánosságával ellentétben álló, 's a' részletességbe merült közép korban, akkor, midön egyéb országokban a' nagy többség' rovására csak egyes főnökök' kiemelt érdekeik játszák vala kitünő szerepöket, 's jelentőségöket, — akkor, — midön a' hűbér rendszer' vas hálója nyommasztva terült el Európa' egyéb népcinek polgári intézkedésein; — adott Szent István őseinknek alkotványt, fő vonásaiban a' legújabb kor' kívánatait is telyesen kielégítöt. A' nemzet' egyetemes érdekei, a' szent koronában lönek egyesítve, de az uralkodás bölcsen korlátozva lön, a' törvényhozásnak fejedelem. 's nemzet közötti megosztása által; országos tanácskozásokban nem csak főbb, de az alsóbb rendü nemesség is részt vönek, megyei hatóságok állittatának fel; el lön határozva a' polgári dolgok' nyilvános folytatása. Nem olly intézkedések-é mind ezek, minök' kivívásáért maig is számos nemzetek küzdenek kínos vonaglásban? Az alsóbb nép osztályok' érdekére is ki lön a' gond terjesztve, 's bár az akkori idök fogyatkozásain felül emelkedni nem képes eldödcink, mind azokat, kik közfelkeléskor a' hon' védelmére megjelenni készenek, 's a' meghódoltattakat rabszolgaságba helyezék is; arra mindazáltal hogy ezek is a' szebb elsőségekkel fénylő kellemesb helyzetre fokonként emelkedhessenek fel, maga nagy királyunk mutata útát a' hódítójoktól tulajdon pénzén megvásárolt rabszolgákat szabadosok' sorába emelvén, 's így kívánván öket a' szabadosok', szabadok', várpolgárok', várkatonák', 's várjobbágyok' fokozatán keresztül érdemköhöz képest idővel a' nemzeti szebb elő jogokban részesíteni.

Az alap meg volt téve. A' fiatal nemzetnek adott polgári alkotvány arra volt számítva; hogy időszakonként reformáltassék, 's módnyújtassék, a' legalacsonyabb helyzetbelinek is feljuthatni a' polgári család' felsőbb osztályába. Azonban csak hamar történtek változások, de nem a' közjóra, a' természet öröktörvényére alapítottak, hanem

alacsony önzést 's felekezetességet tárgyazok, — 's így midőn az igaz szabadság 's nemzeti jól-lét el lön mulasztva, — 's a' pezsgő fiatal nemzetnek, — egy dicsőbb férjfi korra vezető úta el lön vétve — századokon keresztül készítették meg a' veszély, melly honunkat lesújtá Mohácsnál.

Hogy azon fonákul történt változások' okai közül egyebeket most ne említsek, — a' királyság' rendjének határozatlansága, — jelesen azon kérdésnek: király' testvére, vagy fija következék-é a' trónra, — örökös per alá vétele, — 's ennek most tanácskozás — majd harcz' mezején vitatása — mindég hatalmas pártfők' biráskodását idézte elő; kikhél ritkán a' köz ügy' szent érdeke, — de többnyire ön legközelebbi hasznok' nyomorult vadászata — mozgatták az alacsony sziv indulatokat. — Vérrrel — de annál tanúságosabban vagnak történet könyveinkben felírva a' Péter — Aba — András, — Béla — Salamon király, Geiza, 's László királyi Herczegek közötti harczvivatarok, — mellyek annyira kiméretlenül tépték, szaggatták a' még alig megalapított hazát. Csoda-é, ha az ekként pártfők által felemelkedett királyok nem bírva elég önérzettel, megragadni a' status kormányát, némellyik közülök, csak czimét viselé a' felséges hatalomnak, valódilag pedig magok a' párt fők gyakorlák az uralkodást kegyetlen kezekkel. Mit szenvedhete illy körülmények között az alsóbb nép osztály? — mit a' szegényebb nemesség? mit a' földművelő szolga nép? A' gyengeségét érző király — hogy magának a' trónt biztosithassa — le tartozék maga iránt a' párt főket kötelezni, 's ezt másként nem teheté, mint azon jószágoknak — mellyek első alapításakor a' hon' védelmére, 's köz költségekre valának feltartva, — a' párt főknek ajándékozás által; — úgy de ilyen cselekményeknél fogva az adományozók magokat foszták meg az ország védhetésére szükséges eszközöktől — 's így magok nyitának tágas utat az országba ütő ellenség' pusztításainak.

Olvassuk ugyan törvénykönyvünkben, — hogy már Kálmán — a' dolgok' eddigi fonák menetelét megsokalva — a' Szent István' utódai által a' fentebb érintett törvénytelen úton elajándékozott birtokokat vagy épen visszavette, vagy ha a' közbe jött terhes körülmények e' nagy fontosságú cél' végbe vitelét akadályozák, az illetén jószágoknak — magszakadás esetében — koronára visszaszállását megrendelé. — Azonban melly örvény előzőit elragadá, — ugyanaz sordorta bé Kálmánt is. Vészes felhöként lebege körülé, az uralkodás'

rende' határozatlanságának gondolata, — rettege annak csak sejtésé-
 től is, hogy fija' trónra juthatását, — Álmos és Béla Herczegek még
 kérdésbe veéndhetik, — az atya' gyengéjét elleső nagyok — kik csak
 a' királyi udvar' ellenségeskedése közben halászhatának kedvökre,
 — nem mulasztják el használni ez alkalmat; — győz az eltántoro-
 dott atyai érzés a' felvilágosult, 's egyébként mindenben, csak iga-
 zat kedvellő fejedelman, 's isten' szabad ege' látásától örökre meg-
 fosztatott vak Álmos, és Béla demesi kolostorba rekesztve lőnek
 kénytelenek honi hijányos intézkedéseink' gyászos eredményét kese-
 regni. —

A' nemesis — melly egy vétket sem hágy büntetlen — nem
 soká késett méltó boszújával, 's a' hires de siralmas aradi gyűlésen
 több zászlós urak, mint a' vak király' szánandó sorsának vétkes okai
 — lőnek kiméletlenül felkonczolva a' rég zaklatott, 's a' szenvedett
 méltatlanság' megtorlására már rég illy kedvező alkalmat váró apróbb
 nemesség által.

Hol egyszer balúl értett politicia — önző indulatok 's mel-
 lék nézetek a' hatalmasoknál erőt vehetének; ott a' legtermészete-
 sebb kűtföböl folyó események is épen ellenkező okok' eredményé-
 nek kereszteltetnek el. Így történt ez az aradi gyűlés után is, Láz-
 zongóknak 's hon-csend-zavaróknak kiáltatának ki — apróbb nemes-
 ség 's jobbagyság, 's az ismét erőre kapott fők általi nyomás annyira
 ment, hogy II. András a' kellemetlen körülményeknek még kellemet-
 lenebbekké változását megelőzendő 1222-ki arany pecsétés levelét
 szükségesnek látá kiadni. A' birtok jogra nézve, nyilván ki van it-
 ten a' nemességnek jószágávali szabad rendelkezhetési joga kötve, —
 's csak magszakadás, 's végrendelet nélkül meghalt nemesi jószágok
 rendeltetének a' koronára visszazállandóknak. — Személyes jogot
 illetőleg a' nemesség visszanyeré azon szabadságát, mellyel Szent
 István alatt birt vala. — Midőn tehát ezek szerént az alsóhb, 's fel-
 söbb nemesek sem élhetének eddig elé egymással békében, — nem
 csoda, ha a' nép' legalsó osztálya, a' szolgaságban sinlődő földmive-
 lő jobb sorsot nem várhata!

Meglőn az András — adta nemesi szabadság. De mit használ
 a' törvény, holt betűkkel táblára felírva, ha annak csak az engo-
 delmeskedik, ki akar, 's ha a' végre hajtó hatalom nem képes min-

denkít szorítani annak teljesítésére? Alig folyt el néhány év, már is mind maga András, mind kivált sija Béla kezdék azt, mi legszen-
tebb, a' birtok-jogot megsemmisíteni, 's az előbbi királyok által
adományozott jószágokat a' birtokosoktól visszaszedni. Innen a'
köz meglegedetlenség! innen a' hanyagság, a' borzasztó tatár csor-
da jövede' hírének hallására! — innen az inség, melyet a' hon áru-
lóivá lett néhányak, mint biztos vezetői a' honban pusztító ellen-
ségnek, e' szerencsétlen hazára árasztának.

Elvonult a' fergeteg. Veszve lön nagy része az ország szí-
nének, — veszve lönök az oklevelek, — zavarba jövének az azok-
ba gyökerezett birtok javak. Idegenek 's Kunok boriták el a' puszt-
tán hagyott hazát, nékik lönök a' kiürült kincstár' megtöltése végett
örökös joggal mindenféle javak ajándékozva, 's a' szegény föld né-
pe, melly eddig sem ápolgatott vala, melly már annyit szenvedé,
ujolag is saját kétségbe eséssel határos bizonytalan sorsára lön ha-
gyatva. — Majd újra feléled a' kevés számra olvadt főnökök' za-
bolatlansága; újra dühösködnek a' polgári zivatarok, — az árpád ház'
uralkodása megszűnik, — 's az Anjoui föllép.

Az Anjoui ház alatt nagy változás esik polgári szerkezetün-
kön. Király, ugy, mint főnökök mindegyik hatalmuk gyarapítására,
— a' Fejedelem különösen a' kiürült kincstár' megtöltésére, kezeik
közötti birtokok' megtarthatására, emezek kölcsönös vetélyllyel töre-
kedének. Az eddigi sajnos tapasztalások' hosszú sora megtanítá a'
fejedelmet, milly gyászosok lehetnek a' nemesek jószág birtokábani
bojgattatásának következményei! — A' szükség kényszerítő parancsa
azonban biztosítékot sürgete a' kincstár' jövedő fentarthatása végett,
— 's így kölcsönös alkü alakjában meghozatott az 1351-ki törvény
cikk, melly a' Szent István — adta, 's 1222-i birtok feletti szabad
rendelkezést magában foglaló törvény cikkeket megsemmisíti, 's
azon szín alatt, hogy a' rokonok ősi jószágokbani örökösödése a'
birtokos' szabad kényne által meg ne csonkíttassék, a' királyi fiscus'
örökösödésének nyit tágas útát.

Új korszakot kezd e' törvény-cikk honunk' polgári szerke-
zetében, mivel egy eddig hazánkban ösmeretlen eszme jöve létre, —
az ösiség' eszméje. Hü bér-rendszer' országából honunkba került
Anjoui házbeli Fejedelmeink által felállítatván e' törvény; nyu-
godt meglegedéssel hívé ennek megállapítása után a' birtokos ma-
gyar, hogy most leve igazán szabad tulajdonosa vagyónának; pedig

a' kül szin amitó vala, 's valódilag épen a' saját jog ezen annyira élet elvében dülő törvény által lön felfüggesztve a' birtok szerezhetés' vagy megtarthatás' biztossága, 's ez által lön ezer meg ezer rétegü köntössel bebonyolítva törvénykezésünk előbbi egyszerű alakja.

Ha az eddig előadottakra visszatekintünk, fogjuk észrevenni, hogy eddig még mindig csak egy bizonyos osztálya pártoltatott a' törvényhozás által az ország lakóinak, 's kizárólag csak azok, kiket az uralkodó' pillanati, 's nem messze időre kiszámított érdekei tarták pártolni jónak. A' földmivelő szolgál- népről gondoskodva nem lön, 's ha mi törvények hoztattak is az ő ügyökben, azok által mindig csak a' földes úr nyert, a' szegény nép pedig csak a' rövidcbet húzta. Mi több, már ez időben kezdenek törvény, 's történet könyveinkben a' Szent István király szabadjai, vár jobbagyok 's vár katonák, 's egyéb apróbb nép osztályok ritkábban említetteti; a' mint hogy ők lassanként valódilag el is vesztve szép szabadságikat, a' földmivelő szolgál- néppel egyenlítettének, 's közülök jogaikban csak azok maradának meg, kik idegen földről e' pusztult hazába édesgettette, némelly nagyobb 's erősebb városokban lakozának, 's jó előre a' fő ispáni hatalom alól királyi privilégium által kivéttelve, szabad városokká, utóbb pedig szabad királyi városokká emeltetének.

Így el lévén hanyagolva a' hon' lakói különvált érdekének összpontosítása, nagyon természetes, hogy ezért fejedelemnek szint- úgy mint hazának egyiránt kelle lakolniok. Zsigmondnál kezdődik szembetűnő sebes léptekkeli rohanása nemzetünknek azon örvény felé, mellyet századok' véthés mulasztása a' honnak elkészite. — Rá nőtt a' gyenge fejedelemre az elhatalmazott oligarchia, 's a' határozatlan akaratú Zsigmondon siklósoni jelenettel áll boszszút a' kiváltságaiban csorbulást szenvedett fő nemesség. A' nagyok' korlátlan hatalmát paralysálni erőlködő Zsigmond célja kivitelére nem lát egyéb módot, mint a' királyi 's mező városok 's helységek követcinek ország-gyűlésre meghívását, — olly mód, melly más környülményekhez alkalmazva, megbecsülhetetlen hatása lett volna, a' mondott esetben pedig mit sem segite a' gyenge császáron.

A' mit ezentúl a' nemzet történetében a' mohácsi vészig nagy szerűt 's sziv emelőt látunk, az nem egyéb, mint az egyes hősi és hazafiúi erőnek, elszánásnak 's ön feláldozásnak örökre bámulandó nyilatkozata, csak fény pontok 's átvillanó tünemények azok a' hon

veszélyes felhővel borított egén. A nagy Hunyadi feltartóztatá csak, de el nem háríthatá a mindig óriásibb léptekkel közelgő veszélyt. Most jött a Mátyás' ragyogó kora, Mátyásé, melyre máig is sok hazafi Tacitusként keserű örömmel tekint vissza. A tántoríthatlan jellemű király vas pálczája alá görbíté a fenhéjazó főnököket, 's szabadabban hagyá léledzeni a rég nyögő pórt, 's ekként képes leve individualis nagysága által úgy láttatni, mintha a hon emelkednék, azonban ez, az események' vonalát el nem tartóztathatá a hanyatlástól, az emelkedés csak látszó volt, valódilag pedig a nyomok 's nyomottak közötti harc már vég vonaglásban sinlett, 's ön magában hordá sülyedése' magvait.

Mátyás elhunyt. Rá következett az Ulászló' kora, mindjárt kezdetben a nemesség' villongásaival 's feltételes capitulatioival. Legfőbb fokra hágott a zsarnokság, mit csak elbizott főnök, apró nemességen, 's szegény földmivelőn elköve. A már tovább tőni nem tudó szegény nemesség, 's földmivelő osztály Dó'sa vezérelte alatt borzasztó vadsággal tört ki, 's a Zápolya' zászlója alá gyűlt fő nemesség az elkövetett éktelelenségeket éktelenül torolja meg; bosszút lihegnek az 1514-ki ez érdembeni törvények — a lázadásban részt vett vár jobbagy, vár katona, földmivelő öszvevételre sorsukra nézve el lönek kárhozatva, 's mindnyájan a földhöz lánczolt állapot' legsíralmasb helyzetébe taszittatának le.

Alá volt ásva a nemzeti élet. A status mindenfelől körülmetezett élő fáját már a legkissebb szellő is ledöntheté, a nemzeti nagy tragoediának egy végső actussal kelle béfejeztetnie, 's ez actus megtörtént Mohácsnál.

Nem késem e' gyászos jelenetnél, ne hogy nemzeti létünk sirja felett láttassam halotti beszédet tartani. Csak annyit említek, hogy a nemzet, keresztül esett a nagy Catastrophán. A' historia tanítja, miként egyesre úgy, mint nemzetre nézve megbecsülhetlenek egy kiszzenvedett, szinte halálos veszély' következtései, 's miként a történetek' legfeketébb pontjaiból erednek a fejlődő emberiség' legszebb virágai.

Ausztriai házbéli felséges királyaink nem késtenek emlékeztetni a megtiprott nemzetet, miként isten' ostorozó haragja a földmivelő osztály' elnyomásáért sulytolja a hazát. Áltlatta a' sajnos tapasztalás' keserű oktatásaiból a nemzet e' nagy igazságot, azonban sorsa rettentés volt. A' zaklatott hazának nemcsak a töröktől szét-

ömlő veszcly vala nyomorúsága, a' két király közt feloszlott nemesség is segite éleszteti az országot folytonosan emésztő lángot. — Majd a' védelem' szine alatt e' honba jövő idegen hadak is rablák, pusztiták a' szerencsétlen országot. Illy helyzetben mit volt tchetni egyebet, mint a' körülmények szükségéhez képest a' szegény földnép ügyében pillanati orvoslásul szolgáló törvényeket alkotni, mellyeknek már csak épen ezért sem lehete semmi kiható jótékony következésök. Hogy azonban a' nemesség, még mindig nem vala egészen hajlandó a' töle különböző nép osztályok' érdekeinek gyámolítására, — bizonyosága ennek az 1647-ki országgyűlés, mellynek igen is megszoritó czikkelyeire a' királyi városok maig is csak kellemetlen érzéssel emlékezhetnek vissza.

Végre ütött az óra. Vad török el lön kergetve, e' kiszarolt földről, 's az ostorozástól megszabadult hon kezdé élvezhetni a' visszatért béke' malasztit, kezdé kipihenni hosszas fáradoalmait, 's erre nékie vajmi nagy szüksége vala. Hozzá foga a' nemzet a' hosszas háborúk miatt zavarba jött törvényei' rendbeszedéséhez, — megtartatának az 1715, 1723, 1729-ki országgyűlések.

Ez időben egy igen nevezetes változás esik polgári intézkedésünk' eddigi képén. Az Europa szerte létre jött állandó katonasági rendszer' folytában a' nemesség lefegyverkeztetik 's jószágainak egy része a' pór részére szakasztatik, 's a' kiszakított föld' használatáért erre méretik a' pénz-, és vér-adó terhe, tudniillik a' contributio, 's katonáskodás. Ki lön mondva az elv, a' teher nem a' földdel, hanem a' föld' használatával van egybekapcsolva. — Ez új rendelkezés azonban csak sietteté a' pór osztály sorsa javításának szükségét. A' földmivelő mind eddig csak rabszolgaiképen tárgyaltott, 's ura' kénye 's kedve határozá el a' teendő szolgálatoakat, 's most imé egy új teherrel szaporittaték eddig is igen súlyos állása.

Eljőve az 1764ki országgyűlés. A' méltányosságot olly igen kedvellő Mária Theresia királyi előadásában felszóllítja hű magyarjait a' szent czél' teljesítésére, azonban a' körülmények a' törvényhozás' részéről még mindig nem látszanak kedvezőknek a' szegény pórra nézve, 's így lön időközileg a' thereziai úrbér behozva, 's így állapittatott meg az eddigi önkényes szolgáltatás helyett a' nem magas haszonbér, melly osztán 1791, 1792, 1796ki országgyűlések akaratajánal fogva is, addig is, mig e' tárgyról kimerítő határozat tétethetnék; megtartatni rendeltetett. A' halhatatlan II. József 1782k

Augusztus 22ki rendeleténél fogva a' rabszolgaság' örökös eltörlése, 's költözhetés' joga' megengedése által megadá azt, mivel már századok óta tartozék nemzetünk a' természet' legszentebb törvényének, 's az ő anyagi jog' megadatását eddig hasztalan visszakövetelő emberiségnek.

Mi előtt így a' multakat jelen korunkkal összefüggésbe hoznánk, lássuk a' honunkban régenten divatozó törvénykezés' módját 's törvénykezési szabályokat. — Hajdan a' magyarnak kevés írott törvényei valának, néhány királyok alatt hozott decretumok latin nyelven írvák, csak kevesek által olvastathatának. Traditio-, hagyományként ment azoknak tudása egyik ember nyomról a' másikra. Nem csoda azért, ha kivált vegyes házbeli uralkodóink alatt sok eddig szokásba lévő törvényeink egészen ellenkező irányuakkal cseréltetének fel; 's így a' sok különböző törvények, 's törvénykezési formalítások között, tágas kapu nyílt a' hatalmasnak maga biráskodása által, a' törvények' elmellőzésével követni el a' legnagyobb igazságtalanságot.

Hogy ez elkerültessék, Verböczy lön megbizva, 's övé a' törvényeseknek elismért szokások egybeszedésének, és így annak is érdeme, hogy a' magyar nemzet is egyéb mivel nemzetek' példájára írott törvénnyel birjon. Verböczy azon időben élt, mellyben gyökeret vert vala már az ősiség' eszméje. Nagyon természetes tehát, hogy ő e' szellemben szedé őszve hazánk' szokásait. És ez már oka annak, miért hogy hármas törvény könyvünkből kimaradának az ősiség' eszméjével ellentétben álló törvényes szokások.

A' nem rendszeresen alkotott, de egyes eseteknek 's körülményeknek őszveszövődéséből származott törvények', 's illetőleg szokások' feltartására természetesen sok törvénykezési formalításoknak kelle létre jönniök. Gazdagok illyesekben különösen fegyvert zörgető XVI, XVII-dik századaink. Ezeknek rendezése 's kijavitása lön tárgyává az 1723-'s 29-ki Országgyűléseknek. Még az 1791-ki bár különben milly lényeges országgyűlés is honi intézkedésünknek mindég régi módi szerkezetéből indult ki; 's egy nagyobbserű javításnak minő — váltó jog, úrbér 's a' t. csak vágyát, csak forró óhajtatását fejezé ki. Elösmerték ugyan, hogy van némü kis tökéletlenség polgári intézkedésünkben, — a' törvénykezés' behonyolódása, 's

a' perlekedés költséges volna — de ezeket legfeljebb is csak úgy tekintheték, mint az egész szépségéhez 's becséhez igen szépen összeillő rozsdát.

Vessünk egy futó tekintetet a' földmivelés-, ipar- 's kereskedésre. Honunk' régibb időkbéli háborúskodásai alatt, hogy a' földmivelés nem igen virágzott, könnyen gondolhatni. A' sűrű hadmenetek, mellyek minden irányban átszeldelék az ország vidékeit, — 's mellyek a' földmivelőnek már már érett reményeit letiprák, jó, ha csak annyit engedének meg, hogy az elkerülhetetlen szükségre való megteremjen. A' felesleg természetéről, 's ezzel, valamint más árrucikkkel általános kereskedésről, szó sem lehet. Nemzetünk különben is hajdan a' kereskedés iránt általános ellen-szenvet bizonyította. A' hármastörvény könyv' ajánló levelében, eldődeinknek így rajzoltatik nemzeti tulajdonságuk: Semmi kereskedésbeli közönséges mesterségekre magokat nem adják, egyedül vitézség határozza el a' nemességet. — A' földmivelő osztály pedig, a' fő nemesség' jószágait haszonbérben tartó Izmaeliták 's Zsidók által sarcoltatva, nem csoda, ha előítélettől vala az egész kereskedői osztály iránt elfogulva, 's őket húzó vonó, 's szegény nép' zsirján elődök nem igen szép czimével nevezgeté.

Az illyes véleménybeni megerősödére nem keveset tön a' kezdődő keresztényiségnek, 's közép kornak ábrándos vallásossága. Az ipart 's munkát a' keresztény világ, 's azután is jó darabig szükségtelennek vélte, minthogy annak czélját a' világi javak utáni járást 's a' kényelmes életet véteknek tartotta, 's mivel önkényt szegény akart lenni, nem volt szüksége a' munkára. — Azonban a' reformatio más eszméket támaszta a' vallásos érdemről. A' protestantismus, a' világi érdekeket, csak hogy azok nemesítve legyenek, megférhetőeknek nyilatkoztatá az erkölcsi érdekek mellett. Nem lehet azonban csodálni, ha e' közelebbi ok, az oda fentebb előadott honi körülmények miatt nem leheté mindjárt az ipar, 's kereskedés' előmozdítására jótékony hatással. Majd a' sanyarú török szolgaság' elenyészése után is, az úrbéri viszonyok' még nem törvényes állása, 's az alsóbb nép osztály' mivelletlensége tevé azt, hogy a' XVII. 's XVIII-k századbéli ipar és kereskedés, csak viszonylag a' multkor' állapotával összehasonlítva érdemelhete figyelmet. — Törvény-

hozásunk még mindig nem fordíta kellő gondot, a' nemzeti boldogság' e' nagy emeltyüjére, — 's ha látunk is elvéteve ez érdembeli törvény czikkeket, azok nem az egészet felfogva, hanem a' fontos tárgynak egyik, vagy másik részét érdekelve, a' nagy egészből kiszakítatva alkottatának, 's így hatásuk is aránylagos vala. Azonban a' Jó'sef által behozni szándéklott, — de a' nemesség hatalmas ellenszegülése miatt el nem fogadott physiocratiai, és egyéb kereskedési rendszerek, hatalmason felrázák a' nemzet' szunnyadó erejét, 's az 1791ki országgyűlés választmányt nevezze ki, melly az iparnak 's kereskedésnek eddig útját álló, 's honi intézkedéseinkben gyökerező akadályait megvi'sgálva, a' teendő javítások iránt véleményes jelentését beadná, 's addig is mig a' kereskedés' egyetlen főtétele a' hitel, 's ennek eszközlője a' váltó-törvény, 's eddigi lassú törvénykezések' gyorsítása eszközölthetnék, kereskedőink bizonyos feltételeknél fogva a' külső kereskedési törvényszékek alá vettetni megengedtettek.

Vizsgáljuk utóljára büntető törvénykönyvünket igen rövid kivonatban. Honunk' elsőbb idő szakaiban a' büntető törvények — a' közép kor daliás szellemében, — a' sok bel és kül zavarok miatt elerkölcstelenült nép' megzablására jó forma keménységgel, mondhatni drákói modorban irattanak. Szent István és Szent László alatti törvények bőv tanúságai ez állításnak. Már Kálmán alatt sokkal lágyabbak büntető törvényeink' rendeletei, 's mi különösen figyelemre méltó, halálos büntetést magokban épen nem foglalnak. A' boszorkányok' nem létét országglása korának sűrű homályai közt is állítván a' bölcs fejedelem, megtiltá azokat kérdés alá vonatni, mit ha következői szemök előtt tartának vala, sok ezer élet kiméltetik vala meg a' csúfos haláltól. A' tüzes vas 's forró viz' szigorú ítéletei is, ő alatta sokban módosittatának.

Átalában büntető törvényeink, a' szerint, mint a' fejedelem inkább, vagy kevésbé birt vala bölcsességgel, most szelidebb, majd szigorúbb alakban készütnének, miglen az Ulászló alatt kitört porlázadás, valamint temérdek gonoszságot szült, úgy sok kemény rendeletekre is ada alkalmatosságot. Az ezt követő gyászos időkben, a' hitbéli szakadások 's polgári háborúk által boszszúra lobbant indulatok, — a' hosszú török járom alatt civadult erkölcsök

szükségessé tévők a' szerfelett kemény rendelkezéseket. — A' két százados számkivetésből visszatért béke, üdvös hatással lön a' hon' polgárra, 's azoknak erkölcsére; a' törvényhozás is kezdé átlátni a' feleslegessé vált kemény törvények' lágyítása' szükségét. A' magyarok' dicső emlékü nagy anyja Mária Theresia vivé e' részben a' vezér faklyát elő, melly nyomon osztán Jó'sef, Leopold 's Ferencz halhatatlan emlékü fejedelmeink is haladának. —

Azonban még mindég egy nagy akadály a' büntető törvények' változtatásának, 's ez a' törvény előtti nem egyenlőség' igen nagy fontosságú akadály a' vala. Átalánosan igaznak elősmért elv az a' jógtudósoknál, miként a' fenyítő törvények' jóságától függ leginkább a' polgárok' bátorsága. A' szabad angol nem abban leli polgári üdvét 's boldogságát, mintha tán nagyon is legyezne őt, honi törvényének öszvesége, de abban, hogy valamint minden békés polgárt egyenlően fogad az önkény' üldözése ellen oltalmába a' törvény' védő ereje; úgy rang fokozati különbség nélkül kiméletlenül sújtja a' rendbontót ugyan azon törvény' szigorúsága. A' hármas törvény könyv első része 9-ik czime, melly különben az igaz magyar szabadságnak legmélyebb talpköve, eddig elő csak annyiban mondathatott a' polgári élet, minden ágába vágó törvény előtti egyenlőség' természetes képviselőjének, mennyiben Verböczy szerént csak a' nemesség, nem pedig a' pör osztály is mondathatnék nemzetnek. Hogy a' természet ezen legszentebb törvényének jótékonyága a' hon minden polgárra kiterjesztessék, arra nézve, egy az eddigi polgári intézkedéseken módosító codex kiyántatott, a' mi pedig még nem e' korhoz vala mérve.

Illyen vala képe a' mult század' végéig törvényhozásunknak, illyen vala nálunk eddig gyakorlatba vétele az emberi jogoknak. Látjuk ezekből szomoruan, hogy a' mi jó vala is polgári intézkedésünkben elméletileg, hibás lépések által elferdítették az gyakorlatilag. A' nemzet' különböző nép osztályonkénti érdekei, a' helyett, hogy öszszeforrva egy célra, — a' haza', és nemzet' boldogítására munkáltak, 's ekként a' honra egy szebb jövőt derítették volna; egymás ellenébe szegezelve, kétes küzdésben emésztetének föl. — 'S ez talán még soká, igen soká tart vala így, hanem ha a' Jó'sef alatt történt alkotvány elleni intézkedések, 's hanemha, ezeken

felül egy kivülről ható ok is ellenkező irányt ad a' nemzet' eddigi ferde munkásságának.

Túl a' Rajnán, egy nemzet jön forrásba, egy ország borúl lángba, melly vad erejével szélvész támaszt maga körül, 's mint vezüvi folyam mindent pusztulással fenyeget. Több századokon által fenálló rendszer selforgattatik, 's a' korona porba hull alá. Elébi intézkedések, — polgári szervezetek, ősi hagyományok — szokások elenyésznek, — az irott törvény megszűnik, — 's a' régi alkotvány' romjaira egy ifjú, vakmerő, lázzító törvényhozás lép föl, — 's a' nemzet ettől — mint egykor Mózes, Izrael' Istenétől — dörgeések és villámlások között veszi ált' az új törvény' tábláit. Európa rendületbe jö, — országok enyésznek el, — nép osztályok sülyednek alá, — thronok hullanak porba, és vérbe, — koronák támadnak, — majd elenyésznek, — mint futó csillag az őszi estvéken. — Összerendült a' magyar nemzet, — aggódva tekintte sorsa' jövődjére, — melly nem vólt mátol' hólnapra biztosítva. — A' fergeteg keresztül vonult, — az öldöklő csatak elnémultanak. — A' béke ujra visszatért a' küzdésben ellankadt népekhez; de az üdvét 's bölödságát csak törvényes fejedelme 's ezer évü alkotmánya szerelmében találó nemzet, még mindig aggódva tekintte, honára, és honán kivül, — vizsgálá a' körülményeket. — vizsgálá az okokat, — mellyek az elmult fergeteget előhívták, — azokon függött egész gondolatával, — mert nagyok, 's lélekbe hatók vóltak annak tanításai. —

Tekinte a' nemzet magára, 's magán kivül, — tekintte északra, 's észak felé, — 's látá, mint lön ottan kitorölve egy nemzet a' nemzetek' sorából, — nem másért, mint az eldödök' hibás polgári intézkedéséért. — A' nemzet gondolkozott, és kezdé remegni. — Tekinte a' nemzet magára és magán kivül, — tekintte meszszebb tájra, 's látá hogy van túl a' csatornán egy bölödog sziget ország, mellynek lakosai nagyok polgárilag, nagyok anyagilag, nagyok szellemileg, nagyok mindenhoggy. A' nemzet kezdé ezzel összehasonlitgatni magát 's pirúlva látá törpeségét. A' nemzet vizsgálá folytonosan ama sziget országot, 's látá a' haladást a' nép' minden osztályában, majd vizsgálá magát, 's látá a' maradást a' nép' minden osztályában. A' nemzet ismét vizsgálódott, — tekintte a' multakba,

's látá, hogy volt hajdan egy nép, az Izraél népe, melyet azon hiedelme, hogy ő volna Isten' választottja, szomszédjaitól elzártan is boldoggá tevé egykorig; majd tekinté azt az idők folyásában 's látá hogy ugyanazt, a' közötté testben megjelent igének föltre ösmérése, konok idomtalanysága, 's ferde előítéletei elszórták a' földnek minden nemzetségei közzé. A' nemzet okúlt, 's látá milly keserűen szokták századok' vétkes mulasztásai, érdeklenni a' késő maradékot.

Megfogalmazott a' javítás' eszméje, határozat lön, hogy javítani 's újítani kell. — Úgy de a' javításnak két lehető útját látá maga előtt: Az egyiket hosszabbat, de csendesbet 's bátorságosbat, minő volt túl a' csatornai, — tundöklő menetüt a' másikat, 's célra nézve közel látszót, de arra ritkán, 's többször inkább félrevezetöt, minő volt túl a' rajnai. Eme felett, amaz lön választva, 's a' bizonytalannak, mint lennie kellett, a' bizonyos elébe lön téve. A' nemzeti szellem még mindég így foglalkozott, a' javítás', 's haladás' eszméjével, a' midőn az 1823-ki kedvetlen események a' hazán keresztülvonulának.

Eljőve az 1825-ki országgyűlés. — Tudjuk apáinktól, de tudjuk országgyűlési jegyzőkönyveinkből, 's irományainkból is mik történtenek vala 1791-ben, akkor, mikor az igazságos II-k Leopold honunk atyjait, — méltó aggodalmuknak országgyűlésileg leendő elosztására fejedelmileg egybehívta vala. Tudjuk — 's törvénykönyvünköl olvassuk, — mi célirányos, 's alkotvány szerű sark-törvények hozatának akkor. — Mik 1791-ben ekként megtörténtek vala, ugyanazon eset adá elő magát 1825-ben is. A' nemzetet most is legszentebb sajátjának, őseitől reámaradott alkotványának, kül 's bel okok miatti csonkúlhatása' méltó félelme remegteté, 's ez aggodalmat elhárítandó, 's magát a' jövődöre nézve biztosítandó alkotá a' 3, 4, 5-ik törvényczikkeket. — Helyre állott a' polgári nyugodalom, lecsilapodtak a' felizgatott szenvedélyek, mik darab idő óta nem ok nélkül búsíták a' nemzet sajtó kebelét. — Most már kül, 's bel bátorság' édes érzete viditá a' sziveket, nyugton foghatott volna tehát a' nemzet, a' fokonkénti javításokhoz, de sokat tapasztalt elméje még mindég telve volt a' nagy szerű eszmék' zsúfolt tömegével.

Az 1791: 67-ik czikk' értelmében készült rendszeres munkálatok meg mind ekkédig tárgyalatás alá nem vétethetének — most pedig már azoknak jó nagy része egészen elavult; — mik nem egészen használhatatlanok lettek volna is, azokon is a' kor' lelke módo-

sításokat kívánt. Ezeknek átnézésére, 's czélszerű javítására bízott meg tehát egy országos választmány, munkálatát jövő országgyűlésére headandó.

Most jött a' nemzet' elméjébe egy gondolat, nagy és szent, miként maga az Istenség, melly ezt sugallá, — 's e' gondolat volt, megtörni a' latin nyelvnek törvénykezésünkbeni uraságát, — annak a' latin nyelvnek, melyet maga szent István hozza bé közinkbe, főleg azon hibás felfogásból, mert, úgymond, egy nyelvvel a' nemzet szerencsés nem lehet. A' latin nyelvnek megtörése, 's e' helyett az édes honi nyelvnek ős anyagi jogaiba helyhezése volt tehát a' fő cél, — még pedig azon ős anyagi jogaiba helyhezése, mellyekből eddig is a' nemzetiség, 's közértelmiség mondhatlan kárával volt kizárva. Ez óhajtást már 1790 óta folytonos élénkséggel fejezé vala ki a' nemzet, azonban előtte óriásiak valának az akadályok. — A' számtalan irányban sokféle elmetszett, vágott, darabolt nemzet, nyelvére nézve is valóságos Babel volt, 's ha 10'000,000 népesség között egy kevés rész volt is honi ajkú, annak nyelve is, a' hosszas elhanyagolás 's vétkes gondatlanság miatt ingatag, határozatlan 's szabatoság nélküli volt.

De lelkesen segíte e' bajon a' 11-ik törvénycikkely. Fel lön állitva a' magyar akadémia, mint a' nemzeti köz értelmiségnek, 's tudományos műveltségnek közép pontja, — egy fény csomó, mellybe az egyes szikrák csak azért gyűjtetnek össze, hogy köz erővel munkálva, annál hatékonyabbakká tehessék szét lövellő sugaraikat. — Rég érzette a' nemzet, illy intézet' nem létének kárát, rég sejté milly áldás teljeseklennének fölséges eredményei e' nagyszerű egyesület' létesülésének; annál kitörőbb volt tehát a' lelkesedés, — mellyel a' nemes lelkűleg bőv kezű alapítók üdvözöltetének.

A' törvényhozás itt meg nem állapodott, sőt már 1830-ban — és így mind össze is három év múlva — nem tartá idő előttinek kimondani, hogy ezentúl csak a' honi nyelvben jártások fognának alkalmaztatni honi hivatalokra.

Eljött az 1832%-ki országgyűlés, ez a' lényegességéről év könyveinkben, annyira emlékezetes. Roppant törvény könyvünket forgatva, dagadó kebellet pillantja meg e' törvénycikkeket az igaz magyar, mert olly tüneményt lát itten, minőt eddig nagy foliantú corpus jurisunkban híjába keresett volna, — 's ez — a' törvénynek honi nyelveni szerkezete. — Egy nem földi örömtől álthatva, üdvözli a' honfi, 's áldja a' haza' atyjait, kik a' magyar politikai hitnek a' sze-

gény földnépétől eddig-elő erkölcsileg elfogott kézi könyvét ennek most egyszerre kezeibe adák, 's annak olvashatására mindenkit im egyszerre felszabadítanak.

Ez országgyűlés határozatának leve eredménye, hogy a' törvények' magyar szerkezete legyen eredeti, — 's hogy a' pereknek is magyar legyen ezentúl folyamatjuk. Még tovább ment ennél e' tárgyban az 1840-ki országgyűlés, tudniillik Ő Felsege koronás Királyunk' legkogyelmesebb helybehagyásából elhatározá, hogy a' legfelsőbb helyre teendő felírások is egyedül magyar nyelven szerkesztesse, az ország' határain belől lévő kormányszékek 's egyházi törvényhatóságok pedig levelezéseiket az ország' határain belől magyar nyelven folytatni tartozzanak.

És mivel egy jól elrendelt játékszinnek, a' nemzet' kifejlődésére, a' nyelv pallérozásának előmozdítására, és az erkölcsiségnek az által is bővebb kimivelésére, országgyűlésileg is elősmértetett vala jótékony hatása; magáéva tevé az 1840: 44. által a' nemzet, a' pesti magyar színház' ügyét, 's ennek jobb karba helyzésére, 's egy országos színház megalapítására 450,000 igaz értékű ezüst forintot ajánla fel.

Az által hogy törvényeink magyarosítva lőnek, — ha bár nem nyilván is, — de halgatólag kimondatott az elv, miként alkotmányos országunkban többé nem mint eddig, csak monarchiai, és aristocratiai fő érdekek léteznek, de ezen kettőhöz vagyon egy harmadik a' demokratiai érdek is köttetve; — kimondatott az elv, miként ezen három fő érdeknek bölcs egyesítésében, 's a' nemzet' különböző nép osztályai' véleményének, hajlandóságának, 's érdekének képviselésében fekszik alkotmányos egységünknek lényegessége.

Innen folyt szükségkép' az eddig még mindig idő-közileges theréziai úrbérnek némi módosításokkali állandó bevétele, 's az 1836-diki törvényczikkek közé igtatása. — Nem csak anyagi jóllétére valónak e' törvények üdvös hatással az adózó népnek, de megadák neki azt is, mivel mind eddig nem birt, az őltalmat, — üdvös ösztönt nyújtanak munkásságának, 's az emberibb bánás által állapotját erkölcsileg is javíták. — Az úri szék szabályozva lön, — a' gazdalkodás' célirányosbá tételére tagosítás lön behozva, el lön törölve az úrbéri vétségeknél a' bottal büntetés, 's így lehetségessé téteték, hogy nyolcz millió ember' szívében a' becsület-ézés, 's emberi méltóságra törekvés felemelkedhessék. És mivel a' törvényhozás az

ország' elszórt elemelnek — alkotványa' természetével öszveférő, szorosb egymáshoz vonása' dicső célját is kitűzte, bár nem monda is még ki a' tulajdonosi jogot, bár nem szabaditá is még fel a' jobbágyot a' földesúri gyámság alól, de megadá vala nékie az úrbéri állomány' használásávali szabad rendelkezési jogot, 's így bizonyos lépcsőjét a' tulajdonosságnak, 's e' tulajdonosság feletti képviselőséget a' megyékre bizá. — A' mit így az 1836-ki ország gyűlés dicsően megkezde, hasonló dicsőséggel folytatá azt az 1840-ki, a' jobbágyok' örökös megválthatása' szabadságának megengedése által. Mondhatlan e' törvény' üdvös jótékonyága. Áldozat, és kényszerítés nélkül út nyitattott arra, hogy sok szorgalmatos földmivelő, munkás iparkodása által, magát a' szabad emberek' sorába emelje, 's magának a' földes úrnak is mód nyújtaték jó áron adhatni el, egy olly vagyont, melynek használása gyakran sok nehézséggel jár, jövendő becse pedig bizonytalan vala. — Út nyitatték ez által az eddig szolga népnek a' szabadságra — a' szabadság pedig máguszi erővel hat a' nagyobb iparkodásra, 's a' vagyonosság folyvásti nevelésére, — 's ekként a' köz értelmiség, 's erkölcsiség' terjedésére.

Meg lön alkotva ugyan csak e' jelen 1840-ki évben a' jobbágyok' örökösödéséről szóló törvény-cikkely is, melly a' hármas törvény könyv' harmadik része' 29-ik czimének rendelete' következtében többire igazságtalanul lett intézkedéseket eltörölve, némü módosítással a' nemesi örökösödés' szellemében rendelé meg a' jobbágyoknak is örökösödését. —

A' tagosítás, 's összesítés, melly 1836-ki ország gyűlésen az úrbéri viszonyokat illetőleg lön be hozva, kiterjesztetéek 1840-ben a' Jász, Kun, Hajdu Kerületekre is. Úgy de a' birtok' biztosítása, a' gondatlanság, negédesség, 's szántszándékos kártétel ellen óvást parancsolt; 's ekként lönek meghozva 1840-ben a' mezei rendőrségi törvények. Szükségesek valának ezek, megelőzhetésére azon károsításoknak, mellyek a' mezei gazdálkodás körében a' gazdának örömet, 's reményét megronták, 's türelmét fásaszták, 's így az ipart, 's szorgalmat még csirájukban elfojták.

És mivel mind azon terhek között, mellyek az adózó népet nyomják, legérzékenyebb a' katonaság' élelmezésének, 's házankénti szállásoltatásának terhe; e' két súlynak enyhítésére, 's helyettök célszerűbb intézkedések' létre hozására országos küldöttség lön kinevezve, melly a' katonai élelmezésből, és szállásolásból származó

terhek' megsemmisítése végett a' királyi kincstárral egyezkedést eszközölve, munkálatát a' legközelebbi országgyűlésre benyújtáná.

Van még a' különböző nép osztályok egyesítése' tekintetéből egy ozélirányos rendelete is az 1840-ki országgyűlésnek, 's ez a' Zsidókról alkottatott 29-k törvényczikkely. Ennek erejénél fogva az országban, 's ehez kapcsolt részekben született Izraéliták, — valamint azok is kik az itteni lakásra törvényes engedelmet nyertnek, — ha hogy erkölcsi viseletök tekintetéből bebizonyított alapos kifogás ellenök nem tétetnék, — az egész országban, — kevés kivétellel, — lakozhatásra, mesterség, 's kereskedés' folytatására, 's a' mennyiben polgári telkek' szabad szerezhetésc' gyakorlatában vólnának, ezen gyakorlat további használhatására is felszabadittának.

A' törvénykezés' módját tárgyazó javításokat illetőleg a' nemzet elébe először is e' kérdés adá magát: — nem lenne-e czélszerű egy egészen új polgári törvény könyvet készíteni? Azonban csak hamar meggyőződött a' törvényhozás a' felől, hogy illyesmi csak ott létesíthető, hol az uralkodásmód, 's a' polgároknak magok közt, és uralkodáshoz állása minél egyszerűbb, 's annál fogva, egy új polgári törvény könyv inkább egy határtalan egyfőséghez való, hol a' korlátlan úr, egy tollvonással eltörölheti az eddigi törvényeket, mint egy a' polgári hatalmok elegyítéséből származott szabad egyfőséghez, a' holott is a' polgári személy, 's vagyonbeli megkülönböztetésekhez képest a' belső elrendelésnek, 's fennálló törvényeknek öszvesége, csak egyes esetek, 's körülmények' öszveszővődésének lehet szüleményje. Épen ez okból álla el törvényhozásunk a' rendszeres munkálatoknak különben is sok időt kívánó felvételétől is, 's azon kiszemelt tárgyakhoz foga hozzá, miknek az idő parancsolta sürgetőleg javítását.

Már elébb az 1802. 22-ik 's 1807. 13-ik törvény czikkely által megkezdé a' törvénykezési út rövidítését, — a' kisebb hatalmaszkodási per mellé az alispáni vissza helyezést; 's a' határ per mellé az alispáni határ járást, 's határ igazítást csatolva. Így lön az 1830-diki 6-ik törvényczikkely által az altörvényszéki pereknek országgyűlés alatt is általános folytatásuk; a' büntető, tisztii és, való pereknek pedig a' fő törvényszékeken is ítéleteli elláthatásuk elrendelve. Az 1836: 16. 17-ik törvényczikkelyek a' birói ítéleteknek okokkal leendő

támogatásáról, a' nem nemesek' büntető perceiben hozott ítéletek feljebbviteléről, 's czélszerű végrehajtásáról intézkedének. Ugyan ez évi törvényhozás által lön a' nemzetünket eddig borító homály letörölve, a' perelhetőségnek az adózóra nézve is megadatása által. — Így lön az adóssági szóbeli kereset, 1836-ban 60 forintig, 1840-ben pedig 200 forint erejéig kiterjesztve. — Így határozottatott el 1836-ki országgyűlésen a' világos örökösödés' esetében végrehajtható osztályok rövidebb és könnyebb módja, melly jelen 1840-ki országgyűlésünkön némi hasznos változtatásokkal módosítottatott vala. — Épen o' nézet' szellemében az igazság' kiszolgáltatása gyorsabbá tehetése végett, engedtetett meg a' jelen évi 23-ik törvényczikk által az ügyészeknek, 's biztosoknak szabad királyi városok tanácsa előtt is valhatása' szabadsága, -- a' 27-ik törvényczikk által pedig a' sequestrumok, 's moratoriumok eddig igen is liberalis osztogatásának, szükösleges korlátok tétetének.

A' törvényhozás érti szent hivatását, 's halad koronként a' törvénykezési formalitások egyszerűsítése' fontos pályáján, 's csak nyugalommal néz olyan gyanúsítások ellenébe, millyeneket nem régiben is az ágostai közönséges hirlapokban *jámbor óhajítások* czime alatt egy névtelen a' via facti-t 's oppositiót tárgyazólag nemzetünk ellen intézett. Nyugalommal néz, — ismétlem — 's szánja a' bibelődöt; ki úgy látszik nem fogta fel, milly nehéz légyen régi meggyökerezett viszonyokat belső összefüggésökben megítélni, 's valódi eszközöket előadni, mellyekkel javítani lehessen, kivált ottan, hol a' törvényhozás' gyakorlati kérdései forognak fel. — Valameddig pedig ez nem történik, addig mindég igaz marad Montesquieu-nek ezen állítása: ha az igazság' kiszolgáltatásának szertartásait azon bajhoz képest tekintjük, mellybe egy egyes polgár' birtokának visszanyerése, vagy valamely megsértésérti elégtétel kerül; kétség kívül feleslegeseznek fognak azok tetszeni; ha ellenben ugyanazon szertartásokat, azon viszonyból nézzük, mellyben a' polgároknak általános szabadságuk 's bátorságuk áll; akkor gyakran elegendőknek sem fogjuk azokat találni.

A' kereskedésnek nyugoti szomszédainknál lett roppant haladása, 's a' még mindig csak régi mellett maradó nemzetünknek o' miatti károsodása kényszerítve győző meg a' törvényhozást a' felől;

hogy néki is meg kell tennie e' részben a' szükséges intézkedéseket; ha azt nem akarja, hogy hazánk' elnyomott kereskedése, végső pusztulásával még hátrábtaszittassék. E' czélat' szellemében készültnek a' pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló ítéletek' végrehajtásáról szóló 1836-ki törvényczikkelyek, mellyek aztán 1840-ben hasznos hozzáadásokkal bővitetének. Ezért lön az 1836-ki törvényhozás által behozva a' vásárbiroság. Ezért alkottatának az 1840-ik évi váltótörvények, mellyeknek eddigi nem létök miatt — hogy itten a' haza köztiszteletében olly magasan álló férfinak Zala megye' országgyűlési egyik követének értelmében fejezzem ki magamat — a' váltók, a' kereskedésnek ezen olly nélkülözhetetlen feltételei honunkban is alig valának forgathatók, külföldön pedig külföldi kereskedő' kezessége nélkül csak alig fogadtatának el, 's épen ezért különben is pangó kereskedésünk minden lépten nyomon megakadott. Mondhatlanul jótékonyok, közvetlen, is hatásai a' váltótörvényeknek, — mivel, általuk meg vagyon alapítva a' váltóknak törvényes érvényességök, 's ez által, sokszorozva neveltetik a' forgásba lévő pénznek mennyisége, 's így kereskedő 's természetű eggyaránt nyerni fog általok. De — közvetve még mondhatlanabbul jótékonyok hatásai ugyanazon váltótörvényeknek; mert a' hazában általuk támadott élénk munkásság, már csak az eddigi rövid idő alatt is, több jeles elméket vona homályból elő; 's ekkép mind, a' kedves hon, újabb, hasznos és tárgyösmerő polgárokkal, mind a' hazai literatura, a' szövevényes, 's előtünk eddig elé nagy részben ösmeretlen tudományágba mélyebben hatni kívánó írókkal gazdagították.

Épen ezért, mert már megvalának hozva a' váltótörvények; mulhatlan szükség lön a' kereskedőkről, a' gyárok, 's köz keresetre összeálló társaságok' jogviszonyairól, a' kereskedői testületekről, 's alkuszokról, a' fuvarosokról, adóssági követelések elsőbbség végetti betáblázásáról a' csődületi rendről is alkotni törvényeket, mellyeknek eddigi nem létök miatt szenvedé nállunk a' hitel, mint-hogy ez érdemben eddigi ingatlan systemánk következtében nem leheté bátor a' tőke pénzes biztosan kölcsönözhetni pénzét a' természetnek, 's így lön, hogy midőn a' pénz hazánkban eddig hevert, a' föld is hevert, az ember is hevert, és minden is hevert.

Midőn e' fontos tárgy körül forgolóda törvényhozásunk, a' felelő is meggyőződék, hogy e' nagy cél egyes erők által alig eszközölhető, — ha csak ugyanez, az ipar 's gyors közlekedési intézetek-

nek köz egyesületek' útján leendő felállítása által, — ez pedig ismét, biztosító törvények által elő nem segítették. Így lőnek törvény által a' vas utakat eszközlő magányos vállalatok pártfogolva, így lőn alkotva törvény a' kisajátításról, mellynél mind két félre nézve kielégítőbbet Europa törvényhozásai közül alig fog egy is előmutathatni. Így lőnek ugyan ezek tökéletesítve az 1840-ki törvény által; ekként lőn a' vizekről, csatornákról törvényezikk alkotva, 's ekként lőn kivihető a' pest buda közötti állóhidnak magányos vállalkozók általi eszközölhetése, 's épen ezért végre a' Duna' szabályozása' terve országos választmányra bízva.

Bölesen átlátá azonban a' törvényhozás azt is; hogy legszen-
tebb célja, tudniillik a' nép eddig különvált érdekeinek lehetőségig
egybeponosítása, mind addig csak jámbor óhajtás maradand, vala-
meddig maga a' nemesség is késznek nem mutatandja magát, eddig
kizárólag birt jogaiból, nagylelküleg engedvényeket, 's feláldozaso-
kat tenni. A' dicső nemzet imé ezt is megtvé. Imé magára vállalá
a' nemesség az általa használt úrbéri telkektől járandó adó terhének
viselését; késznek nyilatkozáék megválni legkedvesebb ősi birtokától
is, ha azt úgy kívánák elvei a' kisajátításnak; késznek nyilatkozáék
vámberért fizetni a' létesülendő buda pesti hidon, — magára vállalá
mind az 1836-ki, mind jelen 1840-ki országgyűlési költségeknek vi-
selését, 's azon vádat, mellyet irigyei ellene a' végett támasztának,
mintha szük keblü volna másokat nemesi kiváltságaiban részesíteni, je-
len 1840-ik évben azzal czáfolá meg, hogy az idegeneket seregestől
érdemesíté keblébei felvételre. Sőt bár törvény által nincsen is ki-
mondva, hallgatólag remény nyújtott a' szabad királyi városoknak
is a' felől, hogy az útban álló akadályok elhárítása után, ők is részt
veendének a' törvényhozásbeli azon szép elsőségekben, miket eddi-
gi systemánk szerént csak a' nemesség viselheté a' haza igazi javára.

Végezetre, hogy a' nemességnek, eddig egyebek által irigy-
lett, 's a' hármas törvénykönyv' első része 9-ik czimében foglalta-
tott elő joga, ne álljon többé elválasztó falul nemesség 's egyebek
között, egy országos választmány lőn megbízva, egy, a' haladó kor
lelkével öszveillő büntető törvénykönyv' kidolgozásával. Olly fiait
tiszteljük a' hazának e' választmányi tagokban, kik értve szent hiva-
tasuk' nagy tisztét, értve a' kort, mellyben élünk, méltányolva a'
nemzet' minden osztályainak egyes érdekeit, köz boldogság előse-
gállítására erejüket köz pontosítván, olly codexxel fogják nemzetün-

ket megajándékozni, melly codex' véd palza alatt, nyugton mond-
hassa el az eddig sokszor keményen zaklatott szegény föld' népe:
nékem is hazám magyar-hon, mert engemet is fedez annak törvé-
nyének mindenkit óltalmába fogadó ereje.

Ezek korunkban, a' nemzet különvált osztályai érdekének ösz-
vesítésére, a' törvénykezés' egyszerűsítésére, az ipar', kereskedés'
elősegéllésére, a' büntető törvénykönyv' javítására nézve a' korsze-
rű haladás' szép, de nehéz pályáján munkálatai a' törvényhozásnak. —
Így kívánta ez, nagy bölcseséggel öszvesíteni azon elkülönözött ér-
dekeket, mik eddig egymással szembe állitva, csak czéltalanul vesz-
tegettetének el. Így kívánta ez, sas szemekkel a' jövőndöbe be-
pillantva — egy nagyobb szerü javításra előre készíteni az útát; 's
melly pályára egyszer fellépett, azt nem elhagyni, de dicsőséggel
folytatni, — így kívánja a' kedves hont értelmileg, 's erkölcsileg a' jól-
lét' azon magas fokára felemelni, hol, — az igaz hazafiúság egyik
nagy apostola, lelkes Széchényink' óhajtása szerint is — a' nemzeti
család' minden tagja a' szerencse, 's dicsőség' templomától egyenlő
távolságra helyeztetve, abba minden beléphessen, ki belbeose ál-
tal oda felemelkedhetik; 's hogy az eddig egy piramis formájú al-
kotványunk, egy golyóbishoz lehessen hasonló, melly mint a' csil-
lagok milliárd évekig fog tengelye körül forogni, 's nem is sejdített
nagyság 's boldogság' fényében századokon keresztül háborítatlan
öszvehangzásban megdicsőült lényekhez emelendi az anyag' fiait.

Hosszas is valék, úgy é Méltóságos, és Főtisztelendő urak?
azonban a' czélba vett tárgy' igen nagy fontossága, úgy hiszem,
nem vala méltatlan egy kissé húzamosb figyelemre — 's én, — min-
den esetre szerencsésnek mondhatom magamat, ha igen tisztelt hall-
gatóimnak, bár csak egy része előtt is, érthetővé tehetém a' felvett
tárgykörüli gondolatimat. — Most még egy keveset szabad legyen
szólanom a' jelen ünnepély' céljához képest. —

Méltóságos Báró, Királyi Tábla Báró, Császári Királyi Hamo-
rás, Fő-Ispáni Helyettes, Segéd Fő-Curátor Úr, Nagyságos Uram!

Főtiszteletű Egyház-kerület! Nagytiszteletű helybeli Egyházi Elöljáróság, különösen tisztelt kegyes Uraim! — Méltóságatok 's Főtisztelelendőségtek olly sok jelesbek közül engemet szóllítva elő a' jogtani-tói hivatal' nagy fontosságú tisztét ercimre bízták. — Mély tisztelettel párosított örökös hála; 's legalázatosb köszönet a' bizodalomért — Tudom, jól tudom mi köz érdeku hivatás várakozik reám. Mert ne is tartsanak Méltóságatok, 's Főtisztelelendőségtek hiúnak, ha azt hiszem, 's hitemet ime nyilvánítom, hogy jelenleg csekély személyemre, vagy legalább személyemet diszesítő hivatalra, vagynak függesztve, a' tisztelt közönség' éber szemei. Áthatva nagy jelentőségétől hivatásomnak, érzem én, mi szép rendeltetés juta nékem pálya részül! Körében egy sereg mivelte lelkü ifjúságnak, 's azok között épen a' haza' leggazdagabb reményjeinek, hirdetni a' közállomány', hirdetni az egyes polgárok' boldogságát tárgyazo legérdekesb tanítmányokat, szózatokat zengeni, mellyek nem enyésznek el nyom nélkül, de századokon keresztül élnek a' nemzedékek' hü emlékezetében, valymi felséges, valymi dicső feladás ez!! — Azonban mi illy szép, az nem egyszersmind olly keves munkába kerülő is. Olly időben, 's olly viszonyok között, a' midőn a' szenvedélyek, a' czélba vett tudománynak több elvei felett izgasban, 's az elmék meghasonlásban vagynak, — vajmi nehéz általános helyeslendő rendszert eltalálni. — Felajánlám mindazáltal magamat e' terhes hivatalra már csak azért is, mivel e' fő iskolának lévén egykori nevendéke, magamra vállaltam ez által a' kötelezést, teljesíteni kívánatát előljároiának, ha hogy azok engemet szolgálatukra hívnának fel. —

Oktatás, és nevelés: e'kettőben pontosul hivatásom' felséges tiszte. Elsőt illetőleg, mint Felsőes Királyom hü jobbágya, a' koronás főnek tántorithatlan hü alattvalókat, mint édes hazám' 's szeretett nemzetem' hü fía a' hon' közjváért, 's a' kedves anya nyelv' virágzásáért élni halni kész polgárokat; mint szent vallásom nem vakbuzgó, de még is rendületlen hü követője, ennek vész között is hivpartolókat, 's szemes ör állókat képezni, 's e' fő iskola javát 's boldogságát mind szavaimban, mind tetteimben mindenkép' elősegíteni leendő egyetlen örömöm, 's fő dicsekedésem.

A' nevelésre vonatkozva imé itt nyilván vallást tészek, miként én a' korlelkéhez — mellynek jelszava: haladás, és emberiség — mindenkor hív maradva, soha nem fogom eltéveszteni szemeim elől az eszközöket, mik által e' dicső feladatot vélelem megközelíthetni.

Azonban legszentebb igyekezeteim is csak gyarló erőlködés, ha Méltóságok, 's Főtisztelendőségtek' kegyes bizodalnok nem támogat, 's ha Méltóságok, Főtisztelendőségtek nem leendenek kísérőim, 's vezetőim a' darabos pályán. Legyenek is azért — esdeklem, — biztos útmutatói a' még nem egészen jártasnak, élesztői a' majdan csüggedezőnek, biztatói a' lankadónak, nyájas útba igazítói a' lelke' tiszta hevültében netalán balútra tévedőnek. Terhes a' pálya, a' mellyen elindulok, nem remegek azonban, mert éleszt azon hiedelem, hogy mennyből áldás, Méltóságoktól, 's Főtisztelendőségtől pedig segedelem fog reám áradozni.

Nagytiszteletű Tekintetes Oktatóikar! Igen tisztelt testületeknek egy jó nagy részéhez, mint egykori kedves emlékü Tanítóimhoz, legszivesebb hála, egy más részéhez, kiknek tudillik lelkes oktatásaikban idő' ujdonsága miatt nem leheték szerencsés részt venni, eddig is a' legőszintébb tisztelet, 's hajlandóság vonszott. Imé ezentúl egy újabb, 's egy szorosab' kapocs fog engemet csatolni ti hozzátok, 's a' Gamalielként általatok oktatott tanítvány előállítva széket fog magának venni körötökbe. A' pálya, melly előttem most nyilik fel először, előttetek már rég ösmeretes. Ajándékozatok meg azért kérlek engemet, a' ti előttem mindenkor igen becses tanácsotokkal, 's útastásokkal; de ajándékozatok meg egyszermind határtalan bizodalmostokkal is. Bizodalomra úgy is senkinek inkább, mint egy köztanítónak, nincsen szüksége. Ez az ő éltető levegője. Ezt várhatja, ezt kívánhatja ő meg magának mind tisztársai, mind a' tisztelt nagy közönség' ellenében. Ha ezt kinyerndem, 's ha erre magamat érdemessé teéndhetem, úgy teljes reményem léhet és van a' felől, hogy sikerrel fogom járni a' pályát, mellynek szerencsés megfutása érdekében áll a' nagy tiszteletű oktatói karnak, érdekében áll a' Főtiszteletű Egyházi Kerületnek, de érdekében áll az egész hazának is.

Hazám' serdülő reményjei' tanuló nemes Ifjúság, 's ti különösen leendő kedves tanítványaim, szeretett polgártársaim! Előszólitattam, hogy adnám kezetekbe a' törvény' tábláit; mellyek honunk' bölcs atyjai elméjének, 's ujjainak csinálmányjai. Hazai tör-

vények azok, mellyekre titeket oktadni foglak. A' haza' szent ügye pedig kit ne érdekelne közzülünk, a' ki csak e' hon' határain belől szívja a' magyar föld' édes levegőjét. — Más tudományokról inkább állithatni, hogy azoknak hatásuk csak részletes, csak viszonylagos; a' hazai törvények' hatása ellenben általános, 's ezeknek jótékony áldása egészre úgy, mint egyesekre; egyház' szolgájára szintűgy, mint ügyvédekre; szegény szántóvetőre épen úgy, mint magas fokon álló status emberre egyaránt kiterjed. Hiszen! ha a' társaságot törvénynélkül hagyjuk, csak kevés ideig sem fog az felállani célirányosan.

Ki ne vágnék azért közzületek birtokába venni kincseit e' felséges tulajdonnak? — ~~N~~ is aggódjatok, mintha száraz volna tanulása a' törvénytudománynak. Igenis; — ha a' törvénynek holt betűi, csak elvontan nézetnek; kétség kívül nem fogunk abban akkor egyebet találni, mint egy életnélküli meddő phraseológiát, — mellynek csak látásától is iszonyodik, a' képzelet elevenítő olvasmányokhoz szokott ifjúság. De vegyük csak ezen szép tudományt, úgy mint kelletik vennünk, vegyük ezt ne csak elméletileg, de vegyük gyakorlatilag is, vizsgáljuk csak annak részleteit joghistóriai szempontból, — mint tökéletesültenek azok, mint juttottanak el mai fokára haladásuknak; — vizsgáljuk csak ugyan azon tudományt jog-philosophiai nézetekből, vizsgáljuk az okokat, a' körülményeket, mellyek a' változást, a' haladást, a' javulást előhívták; — ha mi ezt teendjük, akkor egy olly tudománnyal fogtunk megismerkedni, mellyhez a' ki egyszer hozzá kezdte, nem fogja mind addig félbe hagyni azt, míg annak minden tanításai életbe, és vérbe által nem szívárogtanak.

Azonban az, ki a' társaság' törvényét tanulja, ki azt tanulja, mi tartozások kötik egymáshoz egyes tagjait a' társaságnak, — szükség, hogy maga is törvények, még pedig okosság és erkölcsiség' törvényei által igazgattassék, — mert valymi visszás dolog lenne az, hogy midőn a' társaság' egyes tagjainak egymásiránti kötelezését tudjuk, mi felsőbbjeink iránt nem tudnánk, vagy nem a' karnánk engedelmeskedni. Így mi Uraim! nem tehetünk; sőt inkább, midőn megtanulandjuk elveit a' jognak, azt is tudnunk kell, mik légyenek elvei a' vallásosságnak, 's az erkölcsiségnek. Mert csak az által, ha mi nem csak az elmét, de szívet is képezendjük, fogjuk ki vihetni, hogy ne csak talentommal, mi magába véve mit sem

ér, de olly characterrel is birjunk, mellyet a' világnak minden zaja, nem megrendíteni, de csak felaczelózni leend képes. Ezt hogy Ti különösen mindenkor szem előtt tartandjátok, a' ti minden jóra, nemesre, szépre fogékony kebletek kezeskedik nékem a' felől; 's hogy Ti csak ugyan az idő' lelkével előre haladva, a' miveltségnek mind szellemi, mind anyagi tekintetben, — a' kor' kívánatához képest egy felsőbb erőnek ihletése által, — mindég magosb fokozatára törekedve — a' kedves hazának javára, 's szüleiteknek örömére, 's tanítóitoknak gyönyörűségére lehessetek, — ezt óhajtom néktek szívemnek legőszintébb indulatjából.

VALAI B. VAY MIKLÓS

ÜR

Ó NAGYSÁGA,

az előfűréség, melyet keves de lelkes

szavakkal az új oktatás iránt az

érintést kívánó partfogást igényel

az ifjúságot új oktatás iránt tisz-

telet a engedelmességre, aljja-

ban szorgalom és felelősség

előre huzdított volna,

következett

ÉRTEKELÉS

1840. évi oktatási törvény

E' BESZÉD'

'S AZ EZT KÖVETETT TÖBBSZÖRÖS *ÉLJEN!* VÉGZŐDÉSÉVEL,

MIUTÁN A' COLLEGIUM' JELENLÉVŐ

SEGÉD-FŐCURÁTORA,

CS. K. KAMARÁS, TÁBLABÁRÓ,

FŐISPÁNYI HELYETTES,

MÉLTÓSÁGOS

VAJAI B. VAY MIKLÓS
ÚR

Ő NAGYSÁGA,

az előjáróság' nevében, kevés de lelkes

szavakkal az új oktató úrnak sze-

rencsét kívánt, pártfogást ígért,

az ifjúságot új oktatója iránt tisz-

telet s engedelmességre, átaljá-

ban szorgalom és feddhetetlen

életre buzdította volna,

következett

PÉCZELI JÓSEF-nek,

mint az Oktatói kar' idősbjének

VÁLASZOLÓ BESZÉDE:

Tekintetes Tudós férfit!

Midőn mai napon másokat egyedül az iskolának, 's épen a' közélet-'s polgári társaságban egyik legnagyobb fontosságú tudománynak nyert új lelkes tanító-, minket, leendő tisztitársaidat az is hi az öröme, hogy a' nyert új lelkes tanító épen az, kit mi kevés esztendőkkel ezelőtt dicsekedve számlálánk növendékeink' díszsorában, kinek szive', lelke' kiképzésébe mi is többet vagy kevesebbet befolyánk, 's mostan teljesülve látjuk a' férfiában, a' közinkbe lépő tanítótársban a' reményeket, mellyeket a' gyenge ifjú, a' tőlünk úgy feddhetetlen tiszta erkölcesei', mint ritka szorgalommal párosult szép tehetségei' tekintetéből kiválva kedvelt tanítvány egykor kebleinkben támasztott. Annyival kevésbé kételkedhetsz, kinyilt nem csak karokkal, hanem szivekkel is fogadtatásodon általunk. Igen is szivek, nem csak karok nyilnak fogadásodra; mert meg vagyunk győződve, hogy nem csak tudományt hozol, minek imént hallott lelkes beszéded maga elég bizonyosága, hanem egyszersmind szivet is hozol, lángolót a' közjő', lángolót a' hon', lángolót e' neked ifjabb éveidben egyszer már kedves szalást adott, 's most újfenn állandó lak-'s pályahelyül szolgálendő, régi hirü nagy magyar város', lángolót ezen a' két magyar-hazában legfelesb növendékeket számláló, néhanapján téged is édesanyai hü karjain hordott protestans főiskola' szerelmétől, lángolót az emberiség' és barátság' szent tüzétől.

Ember' szeme előtt rejtve a' jövendő; tövises, nem tagadjuk, a' pálya, melyre lépsz, de előtted már nem próbálatlan; tapasztalásból tudod, hogy tövisei közt ró'sa is nyilik; 's mi az új pályatársakat illeti, légy nyugodtan! új pályádra lépteddel férfiaknak lépsz társaságába, kik veled vetélkedni fognak ugyan, hogy a' közös pá-

lyán hátra ne maradjanak; de ha minden igyekezetök mellett is tölöd, a' lélek- a' még erőteli fiatal pályatárstól hátrahagyatnak, azon csak örvendeni — örvendeni lelkökből a' közjóért —, reád irigykedni soha nem fognak. 'S ez nem mind mit megnyugtatósodra mondhatunk. Új pályádra lépteddel, légy nyugodtan! oly ifjúságnak veszed által kormányát, mely — meggyőződés, 's egy negyedszázadot már túlhaladt saját édes tapasztalás mondatják velem dicséretire ezt — tanítóinak, kiket tisztelve szeret, önként szokott engedelmeskedni; ifjúságnak, melly ekkorig, e' mozgás', ez előrehaladás' nagy századában, ennek csak áldást árasztó, — jobban rendezett, alaposb, világosb ismeretek' gyűjtésében, izlés- erkölcsnemesítésben mutatkozó — idves tulajdonait ösmeré', kárhozatos, — csendet, békeséget zavaró, társaságokat felforgató — szertelen függetlenségvágyát épen nem; ifjúságnak, melly bizonyosan maga magával vetélkedni fog, új oktatója' egész hajlandóságát, szeretetét úgy személye iránti tisztelet, engedelmesség-, mint a' tőle tanítandó igen fontos tudománynak, fontosságához illő tűz-, kedv, szorgalommal tanulása által folyvást megérdemelni. Légy nyugodtan! új pályádra lépteddel olly felsőbb iskolai igazgatósággal jövensz összeköttetésbe, melly a' tanítói hivatal' egész fontosságát ösmérve, annak tekintetét telyes erejéből fenntartani, minden te, minden mi, ezen iskola', 's a' kormányunk alá bizott ifjúság' javát, becsületét tárgyazo törekvéseinket pártolni, elősegíteni, valamint legszentebb, úgy legkedvesebb kötelességei közé számlálja. Mit szóljak munkásságod', hatásköröd' központjáról, e' Téged kebelébe, lelkes polgárjai' sorába örömmel fogadó szabad királyi városról? Itt fényt, pompát ugyan keveset, de annál több magyar egyenességet, szivességet, annál kevesebb tettetést, alakosságot fogsz találni. Mindezek után ha mi még hiányzik, ha mit magad magadnak kívánhatsz, hogy köztünk — ohajtásunk szerint, hosszú időki — telyesen boldog és megelégedett lehess, azt adja meg néked Az, ki sorsunk' ott fenn kormányozza: ez leendő tisztársaid', ez leendő tanítványaid', ez ezen ünnepélyünket jelenlétével diszesíteni méltóztatott fényes gyülekezetnek, ez, egész közönségünknek legforróbb, legöszintébb kívánsága.

Szülék', 's haza' reménye; tudományos intézetünk' minden szépért, jóért hevülő, ifjú lelkes polgárjai! Meghallátok, minő ítéletet tevék, minő reményeket nyújték leendő új oktatótoknak felőletek. Ti kétségkiül érzitek egész becsét, fontosságát a' mondot-

taknak, tehát csak újabb ösztönt fogtok azokban, újabb, kettős köteleztetést magatokra nézve találni, nem csak hogy az eddig dicséretesen követett utat, az egyedül célra, becsület-, 's boldogságra vezérlőt el ne hagyjátok, hanem hogy azon, kedvvel haladva, újabb koszorúkat fűzzetek homlokaitokra. Vajha oly szerencsések lehetnétek, hogy rátok hivatkozzék mint példára a' nagy közönség' ítélete, rátok hivatkozzanak mint példára minden más oskolák' kormányzói, valahányszor, serkentésül növendékeiknek, egy isteni félelem, erény', 's tudományok' szerelmétől áthatott egész iskolát, egy kötelességeit nem csak pontosan telyesítő, hanem ezekben gyönyörüségét lelő olly lelkes ifjúságot akarnak nevezni, mellynek, hogy minden rosszszat kerüljön, kövessen minden jót, csak ön keble' sugallatára, nem törvények' szigorúságára, nem félelemre, nem tanítói', előjárói' szabadság- 's lélekölő szakadatlan örökösire van szüksége!! Ez az én óhajtásom, ez hitem, reménységem, ez hozzátok kérésem. Kérésemet szülék, iskola, haza esdekelve ismétlik, kiknek mind a' legszorosabban öszvekapcsolvák titelekkel érdekeik, javuk, dicsőségek. Mert nem fiak-e, kik siron túl is éltetik az atyák' hírét? nem növendékek, kik után, mint gyümölcse után fa, itéltetik, sülyed, vagy emelkedik a' közvéleményben az iskola? 's nem iskolában jól képzett, ép szívü, világos elméü fiatalok-e, mellyen építi reményeit, mellytől várja koronként megifjodását, újjászületését a' haza? 's ti képesek lennétek megvetni ennyi egyesített, ennyi szent esdeklést? meghiusítani, megszegyeníteni annyi reményt, bizodalmat? megtapodni saját boldogságtokat? mert ne felejtsetek: iskola az élet' előcsarnoka; ki ebben jókor meg nem tanúlt-, nem fog idővel botlás nélkül járni amabban.

Minél kevesebb volt reményünk, tudva az akadályokat, tudva polgári főhivatalod' fontos gondjai által épen ezen napokban másuvá szólittatásod', a' szoros, az alkalmatlan időt; annál nagyobb örömünk, hogy magas' vendégeink' sorában tisztelhetünk, iskolánk', egyházkerületünk' kelő új fény- új reménycsillaga, Méltóságos férliü! *) kit nem rég hit-sorsosaink' bizodalma arra méltatott, hogy már most, igen sok érdemü világi főkormányzónknak még életében, osztozz mint segéde, oly fontos, mint diszes hivatala' terheiben és dicsőségében, egykor, elhunytával, ezt is, azokat is

*) Az előbb tisztelt mélt. Segéd-Főcurátor Úr.

egészen, egyedül öröklendő. Milly megnyugtató, milly vigasztaló gondolat ránk nézve, tudni: hogy, ha a' természet' változhatatlan törvénye szerint hanyatlk egykor, 's nincs többé a' férfiú, kin olly régtől fogva nyugszik iskola- 's egyház- ügyeink' igazgatásának súlyos gondja, előre kész már az Atlast majdan felváltandó, terheit vállain biztosan nyugtatandó Heraklesz, nem mint amaz, bölcsőjében már kigyókat szagztatott régi mesés hős, de kit, a' gyermekkorból még alig kikelve, azon korban, melly rendesen maga kormányzására is alig elégséges, egy messzeterjedő fényes megye, nemes fiaí' szabad választása- 's közegyetértécsivel, maga kormányára ültete; majd ugyanazon nemes megye arra érdemesíté az ifjú férfiút, hogy mint képviselője, mint meghatalmazottja üljön a' haza atyjai', Amphictyonjai' magas gyűlésében, törvényt alkotandó, melyen nyugszik egész nemzet' sora, milliók csende és boldogsága. Emlísem-e a' fiatal érdem- 's erénynek, az ezeket beosuló, 's jutalmazni szerető, legjobb fejedelem által is sokára nem haladhatott kitüntetését? a' kevesebben hívnek többre bizatását, 's csak hamar egymás után, elébb ugyan, egy igen diszes, igen lelkes megye' főkormányára, majd a' kótegytestvér hazai legfelsőbb ítélőszékhez táblabároi ranggal, királyilag kineveztetését? Ezek, 's még inkább az annyi különböző, sokszor nehéz helyzetekben folyvást bizonyított forró hon- és fejedelem, igazság- és erény szeretet, az annyi idő alatt, annyi fontos hivatalokban szerzett ember- és dologisméret, kormányzói bölcseség, egyházi új tisztedben már csak eddig is örömmel tapasztalt, 's e' mostani jelenléteddel is tanúsított buzgóságod, mindezek, hogy bizodalunk csatlakozni nem fog, 's a' hely, melyre már most szánva vagy, telyesen belesz egykor töltve általad, előre kezeskednek minékünk, minden további biztosítás nélkül, melyet elhunyt, hamvaiban is, mint ember és mint hazafi, mindenektől tisztelt nagyemlékezetű atyád, 's nemcát 's hazánk' leányait máig is diszesítő, érdemeihez illőleg nem magasztalható édes anyád, illy lelkes szüléktől lett származásod, feltűnő példás gonddal vezérelt neveltetésed, tőlök örökbe vett magas szív- és lélekerényeid, és végre maga már csak azon név is nyújt, melyhez honunk', különösen protestans anyaszentegyházunk' történeteiben annyi kedves, annyi becses emlékezetek köttetvék. Tehát nem szokás, nem hideg illendőség, hanem szív, bennső meggyőződés, a' legszentebb érdekeknek, iskolánk', vallásunk',

hazánk' szent érdekeinek szemünk előtt tartása az, mi Néked velünk évek' sokságát, virágzó egészséget, tartós boldogságot kívántat.

Helybeli nagytiszteletű egyházi előjáróság, tek. Curatoratus; iskolánk' legközelebbi jöltévői, pártfogói! Ki győzné előszámlálni érdemeiteket, melyeket Ti ezen főiskola körül, ennek időről időre újabb teljesebb virágzásba hozatala által szereztetek magatoknak? Vallyon maga ezen tanítószék, mellynek mai napon egy, mint hiszszük, várokozásunkat igazlandó, lelkes új tanítót nyerünk, nem ezen nemes város' derék polgárjai' egyikének, egy a' ti diszkoszorútokat is számos éveken által ékesített, halhatatlan férfiúnak hőkezűségén, kegyes hagyományán nyugszik-e, mint egyik talpkövén? 'S nincs-e már ismét egy új rokon tanítószéknek, az előrchaladt század', a' kor' szükségeihez képest, minél előbb, az az mihelyt erőtök engedendi, felállítása elhatározva, sőt készülöben nálatok? Nyelvünk csak igen gyenge tolmácsa annak, mit szívünk érez; de ha mi adósaitoknak valljuk magunkat a' már eddig tettekért, adósaitoknak előre azért is, mit jövőre tenni ígérték, tenni olly szivesen törekésztek, tehát bizonyosan tenni is fogtok: adósságunk' fizetésire a' melly egyetlen mód fennmarad, használni azt, higyétek, szent kötelességünk leend. 'S e' mód, 's ahhoz képest, minden mi törekvéseinknek egyedüli célja mi lehetne más, mint a' tudományok ezen századoktól fogva szépen virágzó veteményes kertében — melly valamint töletek veszi, rátok' árasztja legegzenesebben éltető nedvét vissza — minél több olly erény- 's hon-szerető polgárokat nevelni, kik méltán dicsekvései lehessenek ezen ecelésiának, dicsekvései e' nemes városnak, disze, 's nyereségei idővel a' hazának?

A' tisztelet nincs csupán a' jelenlételhez kötötve; más különben is, ösmerve indulatod', azt kell hinnünk, hogy testtel bár távol, akadályozva hivatalos kötelesség-, birói magas tiszted által honunk' fővárosában, de lélekkel bizonyosan jelen vagy innepélyünkön: annál kevésbé szabad nekünk, midőn e' tudományos intézet iránt szerzett érdemeikről van szó, rólad megfelejtkoznünk, athenaeumunk', egyházkerületünk' szinte már 4 évtizeden keresztül fáradhatatlan buzgóságú világi főkormányzója, Mélt. Férfiú! *) Te vé-

*) Septemvir mélt. Péch-újfalusi Péchy Imre Úr.

gig az, ki kezdetben valál, haza' és haladás' barátja, most is, életed' estvéjén, annyi munka, a' közhivatalok' pályáján olly fáradalmas, olly tartós, egy egész hosszú emberélettel vetélkedő, szakadatlan forgás, küzdés után, még mind ifjú lángokkal az ősz fűrtök alatt, lankadatlan erővel munkálsz, fáradsz szüntelen, nem magadért, hanem hogy virágozzék a' hon, a' mindnyájunknak olly édes imá-dandó hon, virágozzék ebben az igazság és békesség, virágozza-nak az erkölcstisztító, szivnemesítő, társaságokat boldogító tudomán-yok, 's tudományos intézetek, virágozzék különösen, gondjaid' legfőbbike, legkedvesb tárgya, ezen főiskola, melly több nemes lelkü hazafiak', különösen ezen ecclesiá' n. t. előljárói', rokonér-zésü buzgó polgárjai' szíves közremunkálkodása mellett, a' 'Te fáradhatatlan igyekezetidnek köszöni főkép, hamvaiból phoenixként újjászülettet, tanítószékeinek e' szárad, 's a' 'Te kormányod' folytá-ban megkettőztetését, a' tudományoknak nem csak nagyobb kiterje-désben, hanem az idő' lelkével, a' kor' kívánatival is összehangzób-ban tanittatását, elrendezését. Mindezek neved ugyan örökítik col-legiumunk', egyházkerületünk' évkönyvei- 's a' halás szívek' em-lékezetében, de mi, kikre jövéltod' kiváltkép' árasztád, miként fizet-jük le nem egyszeres tartozásunk'? hol találunk szavakat tisztelet-'s hálatalyes keblünk' érzelmei' kimagyarázására? Fogadd, mit egyedül adhatunk, legszívesb köszönetünk', fogadd buzgó kívánsá-gunk', melly minden, haza-, közjöllet- 's erényért lángoló honfiaké is: hogy a' mindenható, keserűségektől óva, 's csupán jó napokat, csu-pán örömeket, a' legtisztábbakat tartva még fenn számodra, éltes-sen számos évekig, ép testtel, lélekkel, példanyul a' növekedő kor-nak, javára 's egyszerűsmind díszre a' honnak, melly Néked szü-lőd, 's mellynek Te fogytig hű fiya valál.

Miként felejtkeozhetnének el rólad is, lelke egykor iskolánk-nak, lelke egyházkerületünknek, dísze vallásunknak, dicsekvése a' tudós külföldön is hazánkknak, most fájdalom! csak tárgya szá-nakozásunknak, egyházkerületünk' érdem- 's erénytelyes egy-házi elnöke, főtiszteletü Superintendens úr! *) 'Téged nem hi-vatalos kötelesség', hanem, mi kettőzi bánatunk', betegség, hosszas erőtlenedés tartóztat el, hogy jelenléteddel díszesítsd ünne-pélyünk', 's osztva neveljed örömünk. Szivünk' mélyéből fohászko-

*) Főtiszt. Buday István Úr.

dunk istenhez: enyhitse fájdalmaid', 's régi virágzó egésséged' viszszaadva, adjon vissza még egyszer a' hazának, 's a' tudományoknak, mellyeknek élted' virágát, minden erőd' szenteléd.

Igen tisztelt nagytekintetű úri gyülekezet! Örrend lelkünk, látva, mint növekedik naponként a' figyelem tudományos intézetünk's minden iránt, mi ennek javával, virágzásával, bár melly távolról is, öszveköttetésben látszik állani. Mert e' máskor tágas, jelenleg szűk terem, e' számra, fényre szokatlan sokaság, közte ennyi — a' minden hon' és miveltség' barátit öszveköttető közérdeken kívül — iskolánkkal semmi szorosabb kapcsolatban nem álló, rang- 's személyes érdem által kitetsző férfiak jelenléte: mindcz nem figyelemre, nem a' legelevenebb részvétre mutat-e? 's nem részvét-e, mi éleszt, fenntart? nem részvétlenség-e, mi öl, lankaszt úgy a' magános, mint közéletben? Tehát fogadjatok életlehelő részvételekért legforróbb hálánk'; engedjétek tovább is dicsekhessünk azzal; 's most innepélyünket rekeszsze be azon közös buzgó hazafi óhajlás: éljen imádott fejedelme! éljen szép hazája a' magyarnak! 's keblében a' hon' és király'-, az erény' és tudományok' soha el nem különzendő, soha nem lankadó ölthatatlan szerelme !!!

